

UDK 76:004(=862)"15"(091)
Pregledni znanstveni članak

Informacijski aspekti u grafici Martina Rote Kolunića i Natalea Bonifacija

Milan PELC – Zagreb*

SAŽETAK. Grafičari Martin Rota Kolunić (Šibenik, oko 1540. – Prag, 1583.) i Natale Bonifacio (Božo Bonifačić, Šibenik, 1537. – Šibenik, 1592.) većinu svojih djela stvarali su na području informacijske grafike. Riječ je o radovima što nastoje pružiti objektivne i egzaktne slikovne informacije o ljudima, stvarima i događajima iz realne zbilje (za razliku od "fikcijske" tematike, poput vjerskih i mitoloških sadržaja). Njihovi informacijski bakrorezi i bakropisi svrstani su u sljedeće skupine: portreti, reproduksijska grafika, kartografija, informacije o aktualnim događajima, ilustracije knjiga. Svaki majstor, međutim, ima svoje tematske preferencije. Tako u Rotinu opusu prevladavaju portreti, a u Bonifacijevu knjižne ilustracije i kartografski radovi. I jedan i drugi stvaraju grafičke listove visoke informacijske vrijednosti i crtačke kvalitete. U načinu oblikovanja tema, kao i u crtačkoj izvedbi i dekorativnoj opremi grafičkih listova obojica majstora primjenjuju uvriježene konvencije na odgovarajućem području grafičkoga oblikovanja. Stoga njihovi listovi omogućuju reprezentativan uvid u temeljne značajke informacijske grafike kao prvoga masovnog medija zasnovanoga na slici u ranome novom vijeku.

Gljučne riječi: grafičar, grafika, bakrorez, bakropis, ilustracija, portret

1. Uvod

Grafičari Martin Rota Kolunić i Natale Bonifacio (Božo Bonifačić)¹ većinu svojih djela stvaraju na likovnom području koje bismo u širem smislu mogli nazvati informacijskom grafikom. Najveći dio njihova opusa zauzimaju, naime, prikazi koji potječu iz objektivne stvarnosti a ne iz mašte: portreti, zemljovid i vedute gradova, grafičke reprodukcije umjetničkih djela, slikovne informacije o aktualnim događajima, ilustracije putopisa i slično. Takva djela izvedena su ili izravno prema stvarnosti (npr. portreti prema živu modelu) ili prema egzaktnim predlošcima drugih auto-

* dr. Pelc: Institut za povijest umjetnosti, Ulica grada Vukovara 68, 10000 Zagreb

¹ O njima pobliže u monografijama: M. Pelc, Martin Rota Kolunić, Zagreb 1997. i M. Pelc, Natale Bonifacio, Zagreb 1997. Kroatizirani oblik Bonifacijeva imena pojavljuje se katkad u literaturi, npr. u Hrvatskom biografskom leksikonu, Zagreb, 1989., sv. 2, str. 137 (autor članka K. Prijatelj).

ra odnosno informatora (npr. većina zemljovida i veduta, putopisne ilustracije i sl.). Manji dio njihova grafičkog opusa sastoji se od “fiksijskih”, literarnih, prikaza, u prvom redu slika s vjerskom tematikom. U skupinu tih djela ubrajaju se osim toga i alegorijski prikazi, a od Kolunića se sačuvao i jedan bakropis s karikiranim “portretima” antičkih božanstava.

2. Portreti

Tema koja je u opusima dvojice umjetnika iznimno bliska živoj svakodnevnici, u prvom redu je grafički portret, kao izvor informacija o izgledu suvremenika ili određene povijesne osobe. Po izradbi grafičkih portreta Martin Rota ubraja se među najveće majstore 16. stoljeća. Njegovo najranije sačuvano datirano djelo upravo je portret malteškog priora Jeana Parisota de la Valette, nastao u Veneciji 1565. No, taj portret kao i niz drugih Kolunićevih portreta nije izrađen prema živu modelu, već, kako je zabilježeno i na samom grafičkom listu, prema nekom Tizianovu predlošku, vjerojatno crtežu što ga je znameniti slikar priredio u čast prioru ivanovaca, koji je u kršćanskom svijetu postao slavan zbog hrabre obrane Malte za turske opsade 1565. Aktualan događaj često je bio neposredan povod za izradbu nečijeg portreta, koji se potom u mnoštvu kopija širio cijelom Europom.²

Velik broj Kolunićevih portreta nastao je, dakle, prema neizravnim predlošcima: najčešće medaljama, kovanicama, portretnoj plastici i slično. To je posve razumljivo, jer o povijesnim osobama drukčijih portretnih vrela nije ni bilo, a do znamenitih suvremenika grafičar je rijetko mogao izravno stići. Služio se dakle već postojećim slikovnim informacijama, reproducirajući ih u svome mediju. Ovdje ne možemo prikazati sve Kolunićeve portrete, kojih je sačuvano više od stotinu, no osvrnut ćemo se barem na najvažnije. Najznačajnija skupina njegovih povijesnih portreta jest niz od 24 portreta rimskih imperatora, od Cezara do Aleksandra Severa, što ga je majstor izveo oko 1570. većim dijelom prema antičkim predlošcima, prije svega portretnoj plastici i kovanicama. Neke od tih portreta izradio je i prema grafičkim predlošcima kojih su autori vjerojatno Rotini suvremenici bakroresci Enea Vico i Mario Kartaro. Naručitelj Rotina niza portreta bio je rimski nakladnik Claudio Duchetti, nećak i nasljednik znamenitog Antonija Lafreryja, jednog od najvećih nakladnika grafičkih listova u 16. stoljeću. Po svojoj prilici Rota u to doba, oko 1570., boravi u Rimu, jer adrese rimskih izdavača nalazimo i na nekim drugim njegovim listovima.

Portrete suvremenika, odnosno znamenitih osoba iz neposredne prošlosti, također izvedene prema različitim “sekundarnim” predlošcima, zastupa niz bakroreza što ih je Rota izradio za portretnu zbirku *Imagines quorundam principium et illustrium virorum*, koju je 1569. u Veneciji izdao Bolognino Zaltieri. S predložaka – najčešće su to bile medalje ili grafike – majstor je uglavnom prenio poprsja dotičnih osoba, a potom ih opremio uobičajenim manirističkim ukrasnim okvirima. Zaltierijeva zbirka zamišljena je kao album koji se sastoji samo od portretnih listova, bez teksta. To je prva poznata publikacija te vrste, a pri njezinoj je izvedbi uz Kolunića

² Tako je nakon bitke kod Sigeta 1564. nastao i portret Nikole Šubića Zrinskoga, koji je zahvaljujući tom tragičnom događaju postao jednim od “najpopularnijih” Hrvata u Europi 16. st. Njegov se portret pojavljuje na mnogim grafičkim listovima ali i u ilustriranim knjigama biografskoga karaktera iz toga doba.

sudjelovalo još nekoliko značajnih venedijanskih grafičara toga doba (npr. Domenico Zenoi i Nicollo Nelli). Takvi su portretni albumi uskoro postali vrlo popularni u cijeloj Europi.

Najzanimljiviji dio Rotina portretnog opusa čine, dakako, portreti prema modelu. Njihov je broj razmjerno velik, jer od 1573. majstor djeluje na habsburškom dvoru u Beču i Pragu kao službeni dvorski portretist. Tu ponajprije izrađuje niz portreta aktualnih careva, Maksimilijana II. i njegova nasljednika Rudolfa II., ali i portrete drugih članova carske obitelji, odnosno dvorjanika ili osoba bliskih dvoru.

No, i prije toga, već za boravka u Veneciji (oko 1565.-1572./1573.), izveo je Rota nekoliko izvanredno realističnih, direrovski minucioznih bakroreznih portreta svojih suvremenika. Među njima je najpoznatiji, a vjerojatno i najkvalitetniji, portret Kolunićeva sugrađanina, ostrogonskog biskupa Antuna Vrančića iz 1571. (slika 1).³ Biskup Vrančić, koji je umro dvije godine poslije, bio je vrlo ugledan prelat. Zahvaljujući zaslugama u dvije diplomatske misije u Carigradu, car Maksimilijan II. proglasio ga je ugarskim namjesnikom i primasom Ugarske. Naročito je uspješna bila njegova druga misija 1568., u kojoj je sklopio osmogodišnje primirje s Turcima. Na Rotinu je portretu taj njegov diplomatski uspjeh simbolički naznačen prikazom carskog mača i turskog jatagana svezanih maslinovom grančicom. I ostale akcesorije na stolu pred biskupom proširuju informacijski sadržaj portreta, koji u ovom slučaju nije samo prikaz tjelesne pojave dotične osobe, nego i simbolička prezentacija njezinih duhovnih vrijednosti, osobnih sposobnosti i društvena ugleda. Tako u Vrančićevu slučaju knjige upućuju na biskupovu učenost i njegovu spisateljsku djelatnost. Kompas naznačava njegovu uvijek ispravnu orijentiranost za dobro vjere i carstva, a pješčani sat upućuje na njegovu osobnu svijest o prolaznosti života i o ništavnosti zemaljskih uspjeha. Grb u pozadini svjedoči o tome da je biskup za svoje zasluge od cara uzdignut u plemićki stalež. Tako je ovaj portret zapravo karakterističan primjer semantički slojevita kasnohumanističkog portreta. Njegov pandan iz ranijega humanističkog razdoblja bio bi primjerice Dürerov poznati portret Erazma Roterdamskoga iz 1526.

U vrlo plodnom razdoblju svojega djelovanja u Beču i Pragu Kolunić se bavi gotovo isključivo portretizmom. Iz velikog broja njegovih radova posebice se izdvajaju portreti careva Maksimilijana II. i Rudolfa II. U svojoj vrsti oni zastupaju vrhunске domete grafičkog portretizma u 2. polovici 16. st., a istodobno su i važni povijesni do-

Slika 1. Martin Rota Kolunić, *Portret biskupa Antuna Vrančića*, 1571., bakrorez 230 × 177 mm. *Cavat, Bogišićeva zbirka HAZU*

³ Usp. M. Pelc, Kolunićevi portreti biskupa Antuna Vrančića, u: *Mogućnosti* 1993., str. 161–169.

kumenti – svjedočanstva o izgledu dvojice vladara u nekoliko godina njihova života i političke karijere. Osobito su zanimljivi portreti Rudolfa II., kojima grafičar obilježava tri najvažnija događaja u političkom usponu mladoga vladara: krunidbu za kralja Ugarske (1572.), potom za kralja Češke (1575.) te napokon za cara (1576.) (slika 2). Rotini grafički portreti informiraju o vladarevu tjelesnom izgledu, kao i o događaju povodom kojeg su nastali. Istodobno oni služe i njegovanju kulta vladareve ličnosti, napose među širim slojevima primalaca kojima su namijenjeni. Mnogi od njih zacijelo su visjeli na zidovima ureda državnih službenika i magistrata širom carstva.

Za razliku od Rote, Natale Bonifacio nije se istaknuo kao portretist. Poznaje mo naime samo njegov portret venecijanskog senatora Melchiora Michiela, koji je nastao oko 1570., te portrete pape Siksta V. i njegova arhitekta Domenico Fontane inkorporirane u veće slikovne cjeline posvećene prijenosu Vatikanskog obeliska 1586. (slika 13). Još nekoliko portreta pojavljuje se u knjizi Johna Lesleya *De origine, moribus et rebus gestis Scotorum*, tiskanoj u Rimu 1578.⁴ I ti su portreti u obliku okruglih medaljona inkorporirani u veće ilustracijske cjeline. Oni pružaju korektnu informaciju o izgledu prikazanih likova, ali ne postižu estetsku kakvoću immanentnu većini Rotinih bakroreznih portreta.

3. Grafičke reprodukcije

I na području reprodukcije grafike Rota je neusporedivo plodniji od Bonifacija. Za vrijeme boravka u Veneciji on izrađuje niz bakroreza s reprodukcijama Tizianovih djela. Među njima je zacijelo najpoznatija reprodukcija Tizianove slike "Mučeništvo svetoga Petra dominikanca", koja se nalazila u crkvi San Giovanni e Paolo, a stradala je u požaru 1867. Rotin bakrorez bio je za suvremenike informacija o glasovitu umjetničkom djelu, nakon požara on postaje i jedan od dokumenata koji barem donekle svjedoči o izgledu i ljepoti uništene umjetnine. Od ove Rotine grafičke reprodukcije popularnija je samo bakrorezna reprodukcija najznamenitije renesansne slike, freske Michelangelova "Posljednjega suda" u Sikstinskoj kapeli u Rimu (slika 3).⁵

Slika 2. Martin Rota Kolunić, *Portret Rudolfa II. kao kralja Ugarske, 1574., bakrorez 300 × 218 mm. Beč, Albertina*

⁴ Usp. M. Pelc, Prilog poznavanju ilustracijskog opusa šibenskoga grafičara Natala Bonifacija, u zborniku radova: *Ivan Duknović i njegovo doba*, Trogir 1996., str. 197-212.

⁵ Usp. M. Pelc, Rotina grafička interpretacija Michelangelova "Posljednjega suda", u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 2/1993., str. 33-42.

Slika 3. *Martin Rota Kolunić, Posljednji sud, 1568., bakrorez 318 × 234 mm. Beč, Albertina*

Freska je svečano otkrivena 1541. godine, a Rotin je bakrorez izveden 1568. U međuvremenu fresku su djelomice ili u cijelosti reproducirali i drugi grafičari. Roti je zacijelo bila poznata grafička reprodukcija što ju je oko 1546. izveo bolonjski bakrorezac Giulio Bonasone, no zacijelo je u Rimu i sam imao priliku studirati Michelangelovo djelo. Zapanjujuća je vještina kojom grafičar doslovno "citira" svaku pojedinost s goleme zidne slike na listu papira četvrtinskoga formata. S dokumentarnog aspekta ta je reprodukcija osobito važna zato jer likove prikazuje prije "odijevanja" napadno golih Michelangelovih tijela, što ga je započeo papa Pavao IV. već 1560-ih godina, a nastavilo se sve do u 17. stoljeće. Kao dodatnu obavijest gledaocu grafičar je u vrh prikaza, na mjestu gdje se spajaju lukovi svoda, umetnuo sićušni Michelangelov portret.

Osim djela spomenutih umjetnika Rota je u grafici reproducirao i djela Rafaela, Dürera i drugih popularnih slikara svoga doba. Pri tome on je katkad studirao izvornik, no u najvećem broju slučajeva služio se različitim reprodukcijama, što ih je jednostavno kopirao. Bio je to najlakši i najjeftiniji način reproduciranja, koji je doduše zadirao u prava i kršio privilegij autora izvorne reprodukcije, no rijetko se koji grafičar ili nakladnik na to obazirao. Plagijat je bilo vrlo teško objektivno dokazati.

I na ovom polju grafičke djelatnosti Natale Bonifacio uvelike zaostaje za Kolunićem. Iz njegova opusa poznate su tek dvije grafičke reprodukcije djela likovne umjetnosti: jedan prikaz "Molitve na Maslinskoj gori" prema Tizianu i reprodukcija znamenite skulpture poznate pod nazivom "Bik Farnese" iz 1580. (slika 4). Riječ je o antičkoj skulpturi s više likova koja prikazuje "Kažnjavanje Dirke". Skulptura je pronađena u Karakalnim termama u Rimu 1546., a u doba visoke renesanse popularna je gotovo kao znamenita Laokontova skupina. Njezin vlasnik bio je renesansni ljubitelj umjetnosti i kolekcionar kardinal Alessandro Farnese (danas se nalazi u Muzeju Capodimonte u Napulju). Bonifacio je skulpturu vjerojatno studirao u Rimu. Njegova bakrorezna ploča promijenila je u kratko vrijeme nekoliko nakladnika, od kojih je svaki na nju upisao svoju adresu. Među ostalim to svjedoči o popularnosti i traženosti njegove reprodukcije, koju su kopirali i drugi grafičari⁶.

Slika 4. Natale Bonifacio, "Bik Farnese", 1580., bakropis i bakrorez, 394 × 275 mm. München, Staatliche Graphische Sammlung

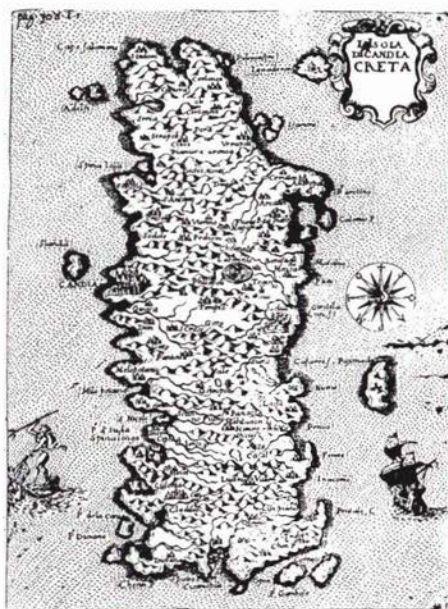
4. Kartografija⁷

Zaostatak za Rotom u količini grafičkih reprodukcija i portreta Bonifacio nadoknađuje velikim brojem zemljovida i veduta gradova. Njegov prvi poznati datirani grafički list jest zemljovid otoka Cipra, tiskan u Veneciji 1570. Još za boravka u Mlecima Bonifacio izrađuje najmanje 14 bakropisnih zemljovida za zbirku Donata Bertellija *Civitatum aliquot insigniorum et locorum magis munitorum exacta delineatio*, objavljenu 1574. Riječ je uglavnom o otocima istočnog Mediterana (npr. Kreta, Samos, Rodos), a sačuvan je i zemljovid Krfa, načinjen vjerojatno za istu zbirku. Razumije se da grafičar te zemljovide nije priredio prema vlastitu poznavanju doti-

⁶ Npr. Diana Ghisi Scultori 1581. Usp. P. Bellini, *L'Opera incisa di Adamo e Diana Scultori*, Milano 1991., br. 51.

⁷ O kartografskoj djelatnosti Rote i Bonifacija usp. M. Marković, *Descriptio Croatiae*, Zagreb 1993., passim.

čnih krajeva, nego prema ranijim grafičkim prikazima i predlošcima kojima je dao svoju osebujnu crtačku notu. Ona se prije svega očituje u mekom plastičnom prikazu konfiguracije zemljišta i u unošenju slikovitih dodataka koji su već postali sastavni dijelom kartografskog prikaza (slika 5)⁸. Bonifacijevi zemljovidi nastaju na temelju proučavanja i komparacijskih studija već postojećih zemljovidnih prikaza, odnosno djelomičnog unošenja novih informacija dobivenih od pouzdanih informatora. To primjerice vrijedi za zemljovid pokrajine Gornji Abruzzo, poznat u dvije varijante: jedna iz 1587. (slika 6) i druga priredena za Orteliusov *Theatrum orbis terrarum* iz 1595., odnosno za zemljovid Palestine iz oko 1590., koji je ostao nedovršen – nedostaju još natpisi u kartušama. Riječ je dakle o kartografskim elaboracijama koje su nerijetko zahtijevale mnogo truda, pa i troška⁹. Njihovo je značenje prije svega u vrednovanju velikog broja ranijih i suvremenih, objavljenih ili neobjavljenih izvora. Na taj način nastaju zemljovidi nove kvalitete, na kojima su uz poboljšani grafički prikaz sumirane i pročišćene informacije s prethodnih karata, proširene eventualnim novim pojedinostima.

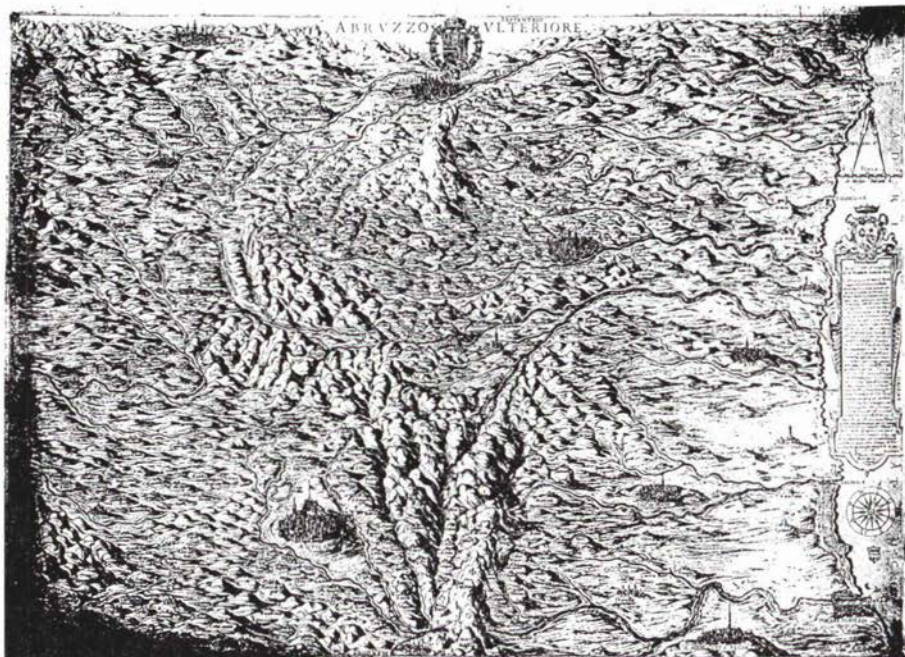

Slika 5. Natale Bonifacio, Kreta, 1574., bakropis, 200 × 150 mm. Beč, Österreichische Nationalbibliothek

Dok se u ovakvim slučajevima Bonifacio može smatrati autorom određenog zemljovida, u mnogo drugih primjera grafičar je samo posrednik pri umožavanju predloška drugog, izvornog autora, koji je pripremio kartografski crtež, a grafičar ga je prenio na bakrenu ploču i opremio slikovitim dodatcima: ornamentom, kartušama, sličnim alegorijskim prizorima, ukrasnim okvirom i sl. U tu skupinu ulazi velik broj Bonifacijevih radova koje ovdje ne možemo sve navesti. Spomenimo samo zemljovide Napuljskog carstva iz 1591. i Calabrije iz 1589., čiji je autor Prospero Parisio, potom plan grada Acquapendente Raffaella Guicciardija, plan Palerma Orazia Maioccoa iz 1580., te zemljovid Škotske iz 1578., čiji je predložak priredio biskup John Leslie služeći se Lilyjevom kartom britanskih otoka iz 1546. Isto vrijedi i za veliki zemljovid Konga, što ga je priredio Filipo Pigafetta prema informacijama redovnika Odoarda Lopeza. Ta bakropisna tabla velikog formata presavijena je i umetnuta u Lopezovu knjigu o Kongu iz 1591., u kojoj se nalazi još nekoliko Bonifacijevih ilustracija "etnološkoga" karaktera (slika 12).

⁸ Primjerice Neptun s trozubom na zemljovidu Krete (Candia). Lik Neptuna pojavljuje se na različite načine i na zemljovidima Orteliusovih atlasa, a i na drugim zemljovidima pomorskih krajeva.

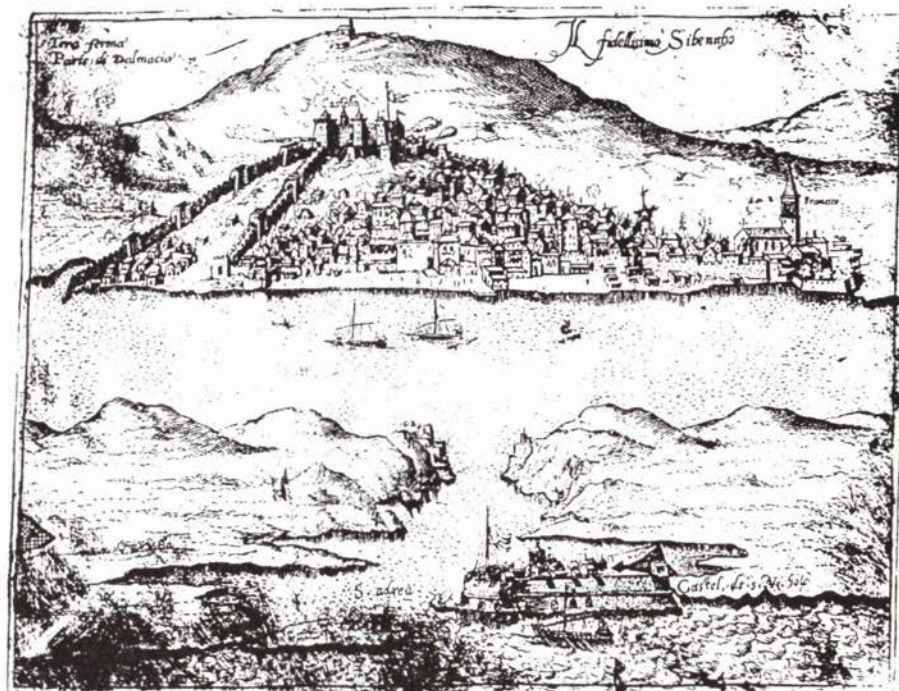
⁹ O tome piše i sam Bonifacio u posvetama nekih zemljovida. Primjerice u posveti zemljovida Gornjeg Abruzzo (1587.) Federicu Cesiju Bonifacio ističe da je karta "inatgliata da me con molta mia fatica et lunga investigatione" (uz mnogo truda i nakon dugog istraživanja).

Slika 6. Natale Bonifacio, Gornji Abruzzo, 1587., bakropis, 353 × 492 mm.
Vatikan, Biblioteca Apostolica Vaticana

Kako je već rečeno, Martin Rota nije izveo ni približno tako velik broj kartografskih prikaza kao Bonifacio, no njegovi su bakrorezi s područja kartografije za nas ipak mnogo važniji od Bonifacijevih radova. Rota je naime autor triju zemljovida koji imaju važno mjesto u povijesti hrvatske kartografije. To su zemljovidi zadarskog, šibenskog i splitskog područja, koji objedinjeni prikazuju cijelu srednju Dalmaciju. Svi ti zemljovidi elaboriraju ranije kartografske radove, prije svega Mattea Paganija, Paola Furlanija i Giacoma Gastaldija, no šibenski je grafičar unio i nove topografske pojedinosti i nove toponime, napose na velikom prikazu Šibenskog područja, na kojem je u kosoj projekciji prikazan geografski prostor sve do Dinare. Vjerojatno je informacije za taj prikaz Kolunić prikupio "na terenu", u svome rodnom kraju, a dotjerao ih je možda u Šibeniku, gdje po svojoj prilici boravi oko 1570. Istodobno je priredio, a potom i otisnuo vedutu Šibenika, najvjerniji prikaz nekog hrvatskog grada u razdoblju renesanse (slika 7). Takav prikaz mogao je nastati samo *in situ*, a izvela ga je ruka vještog crtača i grafičara. Kasnije kopije, poput onih u Camocijevoj, Valegiovij ili Rosacciovoj zbirci veduta, kvalitetom izvedbe zaostaju za ovim majstorskim djelom Martina Rote. Suvremenici su takve prikaze zvali portretima (*ritratto*) gradova – doista, postupak "snimanja" gradske vizure i pojedinih objekata, kao i postignuta informacijska razina analogni su portretiranju neke žive osobe.

Rota je izveo i nekoliko veduta gradova za zbirku venecijanskog nakladnika Francesca Valegia *Raccolta delle più illustri et famose città di tutto il mondo*, objavljenu 1573. Te su vedute nastale prema ranijim grafičkim prikazima. Vedute Venecije, Pa-

Slika 7. Martin Rota Kolunić, Šibenik, oko 1570., bakrorez i bakropis, 150 × 195 mm. Zagreb, Hrvatski državni arhiv

riza, Carigrada i Napulja Rota je primjerice načinio prema predlošcima iz slične zbirke gradskih veduta što ju je u Veneciji 1569. objavio Giulio Ballino¹⁰. Na sličan način, prema postojećim grafičkim predlošcima nastale su bez sumnje i vedute Alžira i Rodosa. U takvim slučajevima grafičar ne oblikuje novu, već jednostavno prenosi staru informaciju, koju opet katkad dopunjuje novim pojedinostima i slikovitim dodatcima. Na taj su se način postupno i bez spektakularnih pomaka usavršavale kartografija i vedutistika novoga vijeka. Dakako, mnoge su vedute, pa i zemljovidi iz 16. stoljeća sukcesivno i ne uvijek kritički kopirani i u kasnijim razdobljima¹¹.

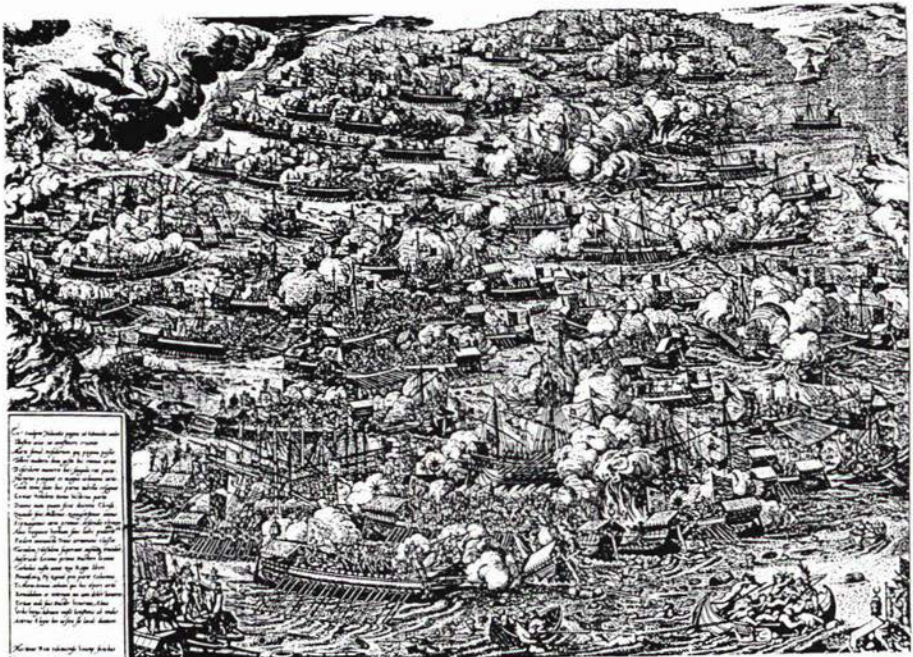
5. Informacije o aktualnim događajima

Jedno od najvažnijih područja informacijske grafike, koje se u 16. stoljeću i oblikuje i razvija do neslućenih razmjera, jesu obavijesti o važnim suvremenim događajima. Iz tih obavijesti, tiskanih na jednom grafičkom listu, letku, na kojem se vijest prenosi riječju i slikom, izrastaju moderne ilustrirane novine.

¹⁰ Jedan primjerak Ballinove zbirke *De' disegni delle più illustri città et fortezze del mondo parte I* posjeduje Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

¹¹ Samo jedan od brojnih primjera: pojednostavnjena preradba Rotina zemljovida šibenskog područja u zbirci P. Konrada Monatha, *Alter und Neuer Staat des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg 1718., usp. M. Kozličić – V. Lozić, Starije zemljopisne karte u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, Split 1994., br. 20 i str. 39.

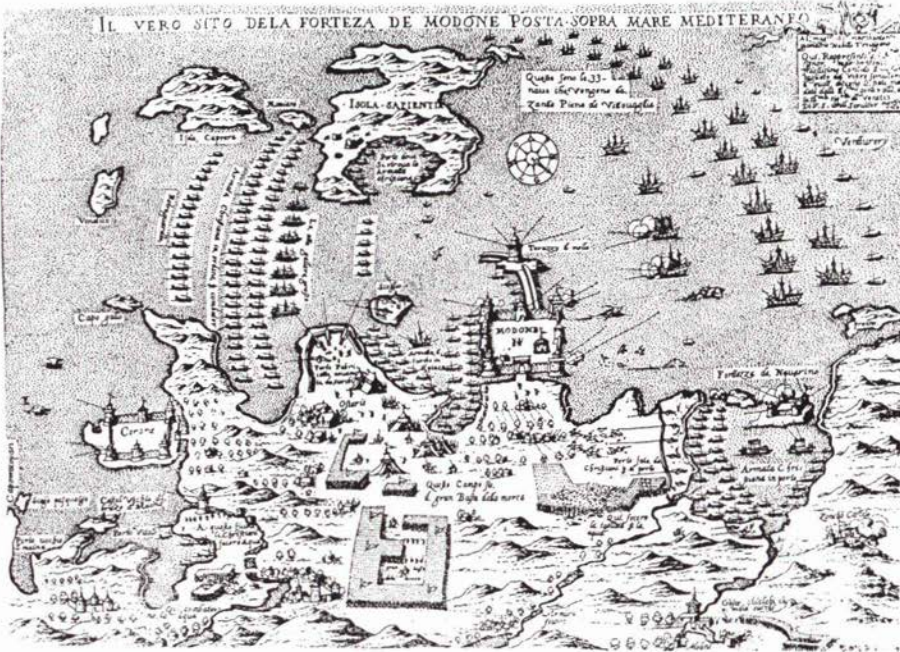
Najvažniji povijesno-politički događaj iz ranog razdoblja stvaralaštva dvojice šibenskih grafičara bila je Bitka kod Lepanta, u kojoj je kršćanska armada 7. listopada 1571. pobijedila nadmoćniju tursku flotu. Ta pobjeda dočekana je u kršćanskom svijetu, a napose u Veneciji, koja je od Turaka bila najugroženija, s velikim slavljem i trijumfom. Gotovo svi venecijanski nakladnici odmah su objavili grafičke listove s tom viješću, a na njima je uz odgovarajuća, obično kratka tekstualna objašnjenja redovito prikazan raspored brodova prije bitke, odnosno bitka u punom jeku. Rota je povodom bitke također izveo nekoliko bakropisa.¹² Neki od njih prikazuju raspored obiju flota, no najveći je i najimpresivniji prikaz same bitke s mnoštvom brodova u vrtlogu sukoba (slika 8). U lijevom gornjem kutu pojavljuje se i Zeus na orlu, koji pomaže kršćanima, dok desno dolje vragovi odvlače čamce pune Turaka u propast. U općoj opijenosti pobjedom jedan list na temu Lepantske bitke izveo je 1572. i Natale Bonifacio, no njegov doprinos lepantskoj tematici uvelike zaostaje za Rotinim, te se, koliko znamo, svodi samo na taj bakropis. Informatori koji su davali obavijesti grafičarima bili su sami sudionici bitke. Oni su umjetnicima skicirali raspored brodova i opisali tijek događaja. Tako na prikazu opsjedanja Modona (slika 9) u posveti Marcantoniju Gandiniju Rota piše da mu je kao predložak poslužio crtež što su ga zapovjednici (eccellentissimi Generali) poslali mletačkoj Sinjoriji¹³. Takve

Slika 8. Martin Rota Kolunić, *Bitka kod Lepanta, 1571.*, bakrorez, 325 × 465 mm. Beč, Albertina

¹² Usp. M. Pelc, *Lepantska bitka i pomorski ratovi s Turcima 1571./1572. na grafikama Martina Rote Kolunića*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 22/1992., sv. II, str. 95-115.

¹³ Usp. M. Pelc, *Martin Rota Kolunić*, str. 153.

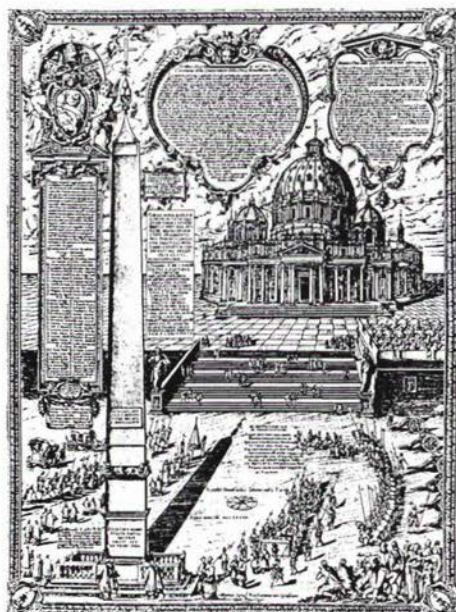
Slika 9. Martin Rota Kolunić, *Opsjedanje Modona, 1572.*, bakropis, 165 × 235 mm.
Beč, Albertina

opise očevidaca, odnosno “pouzdanih” informatora, grafičari su nastojali sa što više dramatik i vjerodostojne živosti prenijeti u vizualni medij.

Budući da se u ovom pregledu bavimo isključivo informacijskom grafikom dvojice majstora, ispasti ćemo vrlo zanimljive prikaze alegorijskoga sadržaja što ih je Rota također izveo povodom sklapanja antiturskoga saveza triju kršćanskih sila (pape, Venecije i Španjolske), odnosno povodom velike pobjede kod Lepanta. Osvrnut ćemo se, međutim, na dio Bonifacijeva opusa koji je posebno zanimljiv s informacijskog aspekta: to su grafike posvećene prenošenju Vatikanskog obeliska¹⁴. Kao što je poznato, veliki obnovitelj Rima u duhu pobjedničke protureformacije, papa Siksto V., odlučio je da se antički obelisk, koji se nalazio poluzatrtan pokraj sakristije stare bazilike sv. Petra, premjesti na novo mjesto, sred trga ispred nove, monumentalne crkve podignute prema Michelangelovu projektu. Na njegovu vrhu imao se podići križ kao znamen obnovljene snage Katoličke crkve, koja je nadvladala poganstvo i herezu. Bio je to tehnički vrlo zahtjevan pothvat, jer obelisk je bio visok 26 m i težak oko 326 tona, a papa je zahtijevao da ga se premjesti i podigne u jednom komadu. Posao je povjeren mladom papinu arhitektu Domenicu Fontani, koji je nakon obavljenih priprema početkom svibnja 1586. započeo s operacijom premještanja toga golema monolita. Papa je 27. rujna iste godine na svoje zadovoljstvo i na udivljenje cijeloga Rima obavio posvetu premještenog i redizajniranog obeliska.

¹⁴ Usp. M. Pelc, Vatikanski obelisk. Preoblikovanje, promjena značenja, obavještanje javnosti, u: *Život umjetnosti*, 59(1997.), str. 76-85.

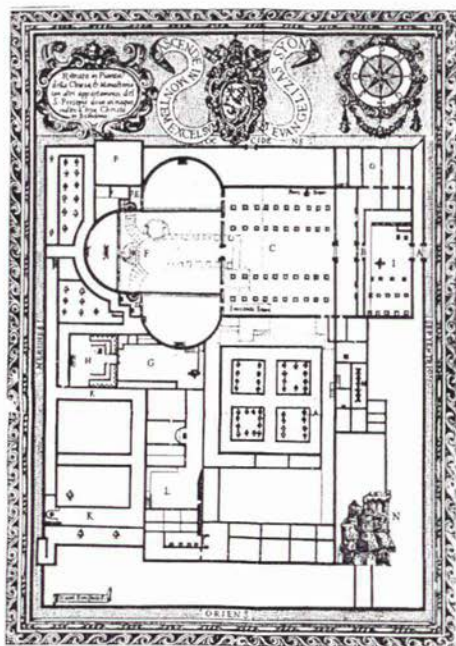
Rimska kurija i sam papa pridavali su veliku važnost tom događaju. Zbog toga mu je posvećen publicitet kakav do tada još nije imao ni jedan sličan pothvat u povijesti. Uređena je neka vrsta vatikanskog “press-centra”, čiji su glavni suradnici bili slikar Giovanni Guerra, grafičar Natale Bonifacio i tiskar Bartolomeo Grassi. Njih trojica priredili su i objavili niz popratnih publikacija posvećenih velikom događaju. Guerra i Bonifacio izveli su nekoliko bakropisa plakatnog formata, na kojima su prikazane različite faze cijelog pothvata. Među njima najvažniji je list koji informira o tehničkim postupcima premještanja obeliska, potom list koji prikazuje pripremanje obeliska za polaganje na transportnu platformu, te list na kojem je prikazano posvećenje obeliska na novome mjestu (slika 10). Ti bakropisni “plakati” nastali su u izrazitoj i tipičnoj podjeli posla: slikar Giovanni Guerra priredio je crteže – predloške, grafičar Bonifacio prenio ih je na bakrene ploče, a tiskar Grassi pobrinuo se za njihovo otiskivanje i raspčavanje. Tiskan je zacijelo velik broj primjeraka, jer listovi se još i danas mogu naći gotovo u svakoj većoj grafičkoj zbirci. Ti su listovi izrazito informacijskoga karaktera. No osim što informiraju o događaju oni istodobno imaju i propagandnu namjenu veličanja pape i Crkve. Hodočasnici su te listove mogli nabaviti u Rimu i ponijeti ih svojim kućama kao specifične suvenire i dokumente o znamenitom događaju.

Slika 10. Natale Bonifacio, *Blagoslov križa na Vatikanskom obelisku, 1587.*, bakropis 372 × 510 mm. Beč, Albertina

6. Ilustracije knjiga

Za razliku od Rote Natale Bonifacio izradio je velik broj knjižnih ilustracija. Sa stajališta informacijske grafike osobito su važne i zanimljive ilustracije triju djela njegovih suvremenika: putopisna knjiga Nizozemca Jana Zuallarta pod naslovom *Il devotissimo viaggio di Gerusalemme*, koja je prvi put objavljena u Rimu 1587., i knjiga portugalskog misionara Odoarda Lopeza *Relatione del reame di Kongo et delle circonvicine contrade*, koja je također, u redakciji Filipa Pigafette, objavljena u Rimu 1591. Ilustracije u Zuallartovoj knjizi nastale su prema piščevim putopisnim bilješkama i crtežima. Među njima se pojavljuju i vedute gradova, te zemljovid Mediteranskog bazena i tlorisi crkava, poput crkve Svetih jaslca u Betlehemu (sl. 11). U Lopezovoj knjizi objavljena su dva zemljovida plakatnoga formata, Afrika i Kongo, čiji je autor Pigafetta, a Bonifacio ih je risao na bakrenu ploču. U knjizi se nalazi i nekoliko bakropisnih tabli s prikazima prizora iz života u Kongu, tamošnjih biljaka i životinja (npr. prikaz zebre, slika 12), što ih je Bonifacio izveo

Slika 11. Natale Bonifacio, Plan crkve i samostana Sv. jaslica u Betlehemu, iz knjige J. Zuallarta, *Il devotissimo Viaggio di Gerusalemme*, Rim 1587., bakropis, 205 x 147 mm. Beč, Österreichische Nationalbibliothek

prema Lopezovim informacijama. Najopsežnije pak Bonifacijevu ilustracijsko djelo jesu bakropisi u knjizi spomenutoga papina arhitekta Domenica Fontane *Della Trasportatione dell' obelisco Vaticano ...* (slika 13), u kojoj su opisani i slikovno dokumentirani svi Fontanini graditeljski projekti za papu Siksta V. Prvo izdanje te knjige izašlo je 1590. u Rimu, a sadrži više od 40 velikih bakropisnih tabli koje na vrlo precizan i objektivn, često i tehnički suhoparan crtački način prikazuju građevine i dijelove građevina što ih je Fontana podigao za papu. Autor crtačkih predložaka bio je bez sumnje sam arhitekt. Grafičar ih je prenio u svoj medij i dodao potrebne ukrase i dekorativnu opremu.

Slika 12. Natale Bonifacio, Zebra, iz knjige O. Lopeza, *Relatione del reame di Kongo*, Rim 1591., bakropis, 204 x 295 mm. Beč, Österreichische Nationalbibliothek

Slika 13. Natale Bonifacio, Portret Domenica Fontane, u knjizi: D. Fontana, *Della Trasportatione dell'obelisco Vaticano ...*, Rim 1590., bakropis, oko 380 x 240 mm. Beč, Österreichische Nationalbibliothek

7. Zaključak

Doba u kojem stvaraju dvojica grafičara iz Šibenika žedno je slikovnih informacija svake vrste. Nakladnici i grafičari trude se da zadovolje sve veću potražnju, a istodobno stvaraju i nove potrebe za informacijama s najrazličitijih područja života. Sve veća produkcija zahtijevala je podjelu rada, tako da se umjetnički i kreativni aspekt grafičareve djelatosti sve više odvaja od informacijskoga, u kojem je grafičar najčešće posrednik između autora predloška (skice) i primaoca grafičkog lista odnosno ilustracije. Bio je to neizbježan proces u kojemu, međutim, grafičar informator ipak uspijeva pokazati svoju crtačku vještinu i spretnost ruke, svoju domišljatost a time, barem donekle, i svoju umjetničku individualnost.

Unatoč zadanosti tematike i crtačkim ograničenjima što ih narav informacijske grafike postavlja umjetnikovoj kreativnoj slobodi, i na grafičkim se listovima Kolunića i Bonifacija vrlo dobro opaža različita umjetnička osobnost svakoga od njih. Ta osobnost daje posebnu draž tradicionalnoj informacijskoj grafici u kojoj je težnja za objektivnošću prikaza najuže povezana s grafičarevom osobnom interpretacijom teme, a kvalitetna realizacija ovisi o vještini majstorove ruke i bistrini njegova uma.

Information Aspects in The Prints of Martin Rota Kolunić and Natale Bonifacio

ABSTRACT. The engravers Martin Rota Kolunić (Šibenik, around 1540 – Prague 1583) and Natale Bonifacio (Božo Bonifačić, Šibenik 1537 – Šibenik 1592) made the majority of their works in the field of information prints. It is the matter of works that try to offer objective and exact image information about people, things and events from the reality (unlike "fiction" issues, like religious and mythological contents). Their information engravings and etchings are listed into the following groups: portraits, reproduction graphics, cartography, information about current events, book illustrations. Every master has, however, his own thematic preferences. Thus, there are portraits prevailing in the work by Rota, and book illustrations and cartographic creations in the work by Boniface. Both of them produce prints of high informative value and drawing quality. In the way of styling the topics, as well as in drawing and decorative editing of prints, both masters apply common conventions in the adequate field of graphic styling. Their prints therefore enable the representative insight into the fundamental characteristics of information graphics being the first mass medium based on an image in the early new era.

Key words: engraver, prints, engraving, etching, illustration, portrait

Primljeno: 1999-11-11